

ГОРДАСЕВИЧ ГАЛИНА ЛЕОНІДІВНА

(до 80-річчя з дня народження)

(нар. 31.03. 1935, м. Кременець Тернопільської обл. – 11.03. 2001, м.Львів).

Репресована за безпідставним звинуваченням у зв'язках з повстанським підпіллям. Поетеса, учасниця руху шістдесятників, громадська діячка.

Мати Г. закінчила учительську, а батько духовну семінарію в Кременці. Батько мав парафію в с. Язвенки, потім у с. Парахонськ на Пінщині, відтак у Дібровиці на Рівненщині. Уникаючи переслідувань німців, потім більшовиків, перебрався в с. Городець, потім Кричильськ, де за відмову порушити таємницю сповіді був у липні 1946 р. заарештований і ув'язнений за ст. 54-1"а" у Сибіру на 10 р.. Повернувся в Україну аж 1959 р. Помер 15.09. 1990 р., похований у с. Михайлівка під Черкасами біля церкви.

Г. 1950 р. з похвальною грамотою закінчила сьомий клас у с. Кричильськ і без екзаменів вступила в Острозьке педучилище. Як така, що приховала правду про батька, потрапила під безпідставні підозри НКВД у зв'язках з підпіллям. Жила впроголодь, лише на стипендію. Щоб бути ближче до бабусі, на другий курс перевелася в педучилище у м. Костопіль. 13.03. 1952 була затримана міліцією на три доби за провокативним звинуваченням у крадіжці. При обшуку виявили щоденник і вірші, справу передали до Рівненського обласного управління КГБ, де від 16-літньої дівчинки домагалися зізнання в антирадянських настроях. Єдину з групи її не приймали до комсомолу.

Щоб виправдати марні витрати на дворічне стеження, 20.06 1952 Г. заарештували. Слідчий Шустов розумів безпідставність звинувачень, співчував підслідній, навіть підгодовував її, але справу про "антирадянську агітацію" за ст. 54-10 таки сфабрикував. У справі фігурувала єдина листівка, яку Г. спровокувала написати подруга, та вірші типу "Зазеленіла ружа в полі, а я, всміхаючись, іду назустріч невідомій долі". Радянські люди знають, що треба йти до комунізму. 31.07. 1952 Рівненський обласний суд присудив Г. 10 р. ув'язнення. Коли Г. зачитали вирок, вона подякувала, що не 25.

Як неповнолітню, її не відправили за межі України, утримували під Черніговом у таборі для жінок-інвалідів. У зв'язку з беріївською амністією звільнені були майже всі жінки – карні в'язні, тому дівчат, яким виповнилося 18 р., 29.04. 1953 перевели в Одесу, щоб там не зупинилася фабрика, яка шила білизну для солдатів. Коли кримінальні повернулися в зону з новими термінами, політичних у вересні 1953 перевели в Куйбишев, де вони працювали на заводі будівельних деталей. Г. доводилося також розвантажувати баржі з цементом (мішки по 50 кг).

За Указом 1954 р. Г. як малолітній і за добру роботу зняли судом 2/3 терміну. Звільнена 24.12. 1954 р. Оскільки мати і сестра поїхали на Сибір до батька, Г. не було куди повертатися. У Рівному її не прописали. Зупинилася в Костополі в бабусі, а через кілька днів завербувалася на Донбас, у Сталіно. Працювала різноробочою на будівництві, жила в гуртожитку, пішла у вечірню школу, щоб поступити згодом на фізичний факультет політехнічного інституту. Але оскільки паспорт був виданий на підставі довідки про звільнення, то звернулася до Верховної Ради України з проханням зняти судимість. Виявилось, що судимість уже знята Верховним Судом. Одержала новий паспорт. Однак увага КГБ до Г. не слабла. Вчилася, працювала в друкарні. Одружилася, перша дитина померла. 1961 р. народила сина Богдана. З чоловіком, чужим по духу, розлучилася.

З вересня 1963 р. відвідувала літературне об'єднання "Обрій" при газеті "Комсомолец Донбасса", яким керував Йосип Курлак. Там познайомилася з Василем СТУСОМ, Василем Захарченком, Володимиром Міщенком, Леонідом Талалаєм, Анатолієм Гарматюком. У тюрмі не написала жодного вірша, а тут вони пішли потоком. Г. зрозуміла, що її покликання – література, а не фізика. Що розмовляла з сином українською мовою, то 1965 року біля експериментальної

школи на неї звернули увагу художники, які створювали мозаїчні панно, зокрема, Григорій Синиця, Алла ГОРСЬКА, Віктор Зарецький, Надія СВІТЛИЧНА, з якою Г. подружилася.

1965 р. Г. вступила на заочне відділення Літературного інституту ім. М.Горького У зв'язку з підготовкою до друку книжки віршів "Веселки на тротуарах" (ред. Володимир Підпалій) 13.12. 1965 Г. приїхала до Києва, і Н.СВІТЛИЧНА познайомила її з Олесем Сергієнком, Оксаною МЕШКО, Вячеславом ЧОРНОВОЛОМ, Іваном СВІТЛИЧНИМ та Євгеном СВЕРСТЮКОМ на його дні народження, потім з Іваном ДЗЮБОЮ. Прочитала працю І.Дзюби "Інтернаціоналізм чи русифікація?"..

Кагебісти робили спробу завербувати Г., щоб доносила на своїх нових друзів, навіть послали її з групою шахтарів до Польщі, та вона категорично відмовилася. 1968 року у видавництві "Донбас" знімають з виробництва підписаний до друку рукопис нової збірки поезій, 1971 року у київському видавництві "Молодь" знищують верстку наступної книжки. Донецькі письменники влаштовують обструкцію "затятій націоналістці і бандерівці": до Спілки письменників її прийняли аж через 17 років.

У 80-х роках Г. писала листи В. ЧОРНОВОЛУ на заслання та в якутській табір.

1988 р. Г. включилася в громадську діяльність: була одним з організаторів Товариства української мови на Донеччині, НРУ, "Меморіалу", ДемПУ.

1990 р. переїхала до Львова. Виступала як публіцист, повістяр, поетеса, вела передачі на радіо, кандидувала до Верховної Ради. Тричі була лауреатом літературного конкурсу "Шістдесятники", лауреат премії ім. Олександра Білецького, премії ім. В. Марченка. Вийшло понад 30 її книжок, зокрема, "Степан Бандера – людина і міф", "Нескорені берегині" – про українських жінок-героїнь, політв'язок. Працювала натхненно, до знемоги. Задумала видати 15 збірок поезії, та встигла видати лише 7, решту готує син Богдан – філолог.

Бібліографія

Г.Гордасевич Г.Л. Степан Бандера: людина і міф. - Львів: В-во "СПОЛОМ", 2000. - 192 с. з іл.

Г.Гордасевич. Соло для дівочого голосу. – Дзвін, ч. 2 – 3, 2001 р. (Автобіографічна повість).

Архів ХПГ: інтерв'ю з Г.Гордасевич 3.02 2001 р.

Клавдія Бачинська. Згасла зірка Волині. - Українське слово, ч. 20 (3072), 2001. - 17 травня.

Петро Гоць. Галина Гордасевич серед нас. - Шлях перемоги, ч.13 (2500), 2002. - 21 березня.

Надія Романюк. "Жила. Любила. Плакала. Сміялась". - "Дзеркало тижня, № 314 (389), 2002. - 13 квітня.

2.03. 2004 р. Василь Овсієнко, Харківська правозахисна група.

автор: Овсієнко Василь

<http://khp.org/archive/index.php?id=1116609442>

Інтерв'ю Г. Л. Гордасевич

В.В.Овсієнко: 3 лютого 2001 року в Києві на вулиці Ромена Ролана, 1А, в помеш-канні №39 ведемо розмову з пані Галиною Гордасевич. Записує Василь Овсієнко.

Г.Л.Гордасевич: Найважче питання для мене – коли мене питають, звідки я родом. Тому що я збирана з усієї України потроху. Мій дід по мамі, Павло Оксентійович Хомчук, був сином колишнього кріпака з села Горопаї на Житомирщині. Незважаючи на це і не-зважаючи на те, що в його батька було аж дванадцятьоро дітей, він закінчив Глухівський педінститут ще за царя і ні разу не говорив: "Я благодарен царю-батюшке за то, что он дал мне высшее образование." Моя бабуся по мамі, Марія Мойсеївна Грищенко, – козачка з села Тулиголово під Глуховом. Вона теж мала якусь освіту – я не знаю яку, бо в той Глухівський інститут жінок не приймали, – в той час вона, очевидно, закінчила гімназію чи щось таке. В Глухові народилася моя мама, Олена Хомчук, і в 1916 році вони переїхали працювати в Крем'янець, на Тернопільщину. Бабуся моя померла в 1918 році. А коли по-чалася польська влада, то оскільки мій дід не захотів підписати присягу на вірність новому уряду, йому вчителем не дали можливості працювати, він виїхав у село Великі Загайці на Тернопільщині. Він там був дяком, організував найкращий на Поділлі хор "Просвіти". Йому так не везло з дружинами – він був 4 рази одружений, вони помирали, – то четверта його дружина була сестра відомого композитора Василя Верховинця, який був розстріляний у 1937 чи 1938 році.

Далі, що торкається батьків. По батькові я з Рівненщини. Мій дід Олександр Горда-севич народився в Острозі. Він був учасником Першої Світової війни, потім працював учителем і організував найкращий хор "Просвіти" на Волині, а потім він висвятився, був священником. В 1940 році його арештувала радянська влада, він не повернувся додому, помер у лагері, а де саме – я цього не знаю. Бабуся моя, Ірина Григорівна Рибчинська, ро-дом з Корця – це теж на Рівненщині, і більше я про неї не знаю нічого. А батько мій наро-дився на Рівненщині. Він учився в духовній семінарії в Крем'янці. А мама вчилася в учи-тельській семінарії в Крем'янці. Вони там познайомилися, а потім, коли закінчили навчан-ня, одружилися. І я там народилася, але я там народилася випадково, власне, тому, що жи-ти вони там уже не жили, а просто мама, молоденька жінка, боялася, що в селі бабка-повитуха буде приймати роди, то вона приїхала в Крем'янець, і я там у лікарні народилася. Але вперше Крем'янець я побачила, коли мені вже було 50 років.

В.В.Овсієнко: Але все-таки назвіть дату народження.

Г.Л.Гордасевич: Народилася я 31 березня 1935 року. Це була неділя, восьма година ранку, як мені мама сказала.

Потім мій батько поступив учитись у Варшавський університет на теологічне відді-лення, але він уже висвятився. Щоб ми мали де жити, йому дали парафію.

Я себе дуже рано пам'ятаю, з двох років, і найперше, що пам'ятаю – це було село Яз-венки під Лунінцем, зараз Білорусія. Мій батько був весь час у супротиві зі владою. Хоча я б не сказала, що він особливо політикою цікавився, але він був щиро відданий своїй спра-ві, він був глибоко віруючий священник, і за це він, зрештою, в тюрму попав. Поляки його переслідували, говорили: «Ксьондз займається українізац`ев». А батько каже: "А якою мовою я маю розмовляти зі своїми парафіянами, які розмовляють не українською й не білоруською?" Це зараз до Білорусії належить. "Ксьондз повинен говорити в сім'ї і з пара-фіянами польською". Батько з цим не погоджувався, то його перевели звідти на гіршу па-рафію, в село Парахонськ під Пінськом. І ще його кудись перевели, але ми навіть не всти-гли туди переїхати, як його перевели в містечко Дібровиця на Рівненщині. Батько мені казав, що він уже чекав, що його відправлять у Березу Картузьку – йому дали завдання написати реферат, як він оцінює польську національну політику, то він уже чекав, що як напише, то його в Березу Картузьку відправлять. Але тут почалася війна, прийшли перші совети, і так Береза Картузька мого батька минула.

Коли прийшли перші совети, їм дуже треба було, щоб якийсь священник відмовився від сану і

сказав, що "Бога нет" і закликав усіх парафіян. Але не який-небудь, а треба було людину, яка користується повагою. А мій батько був молодий, але він не пив, не палив, хороший сім'янин був, він дуже гарно проповіді говорив, він ніколи не торгувався за тебе – скільки людина дає йому, стільки він і брав. Ніколи не відмовлявся їхати посповідати десь там чи похрестити. Його почали викликати. Я не знаю, як правильно називалася та установа, куди його викликали. Мені було 4 роки, і мама іноді заставляла батька брати мене з собою. Вона чомусь надіялася, що як він прийде з дитиною, то його не арештують. То мені чомусь за-пам'яталося, що то називалося "самодел", але як воно справді називалося, того я не знаю.

І тут у 1940 році арештували мого діда, то батько вже чекав, що і його теж, мабуть, арештують, але почалася війна, радянська влада так швидко з Дібровиці втекла, що німці тільки на третій день прийшли, а три дні взагалі ніякої влади не було.

Потім у нас у Дібровиці організувалася "Просвіта". Мама грала Галю в "Назарі Сто-долі", готувала роль Безталанної. Батька обрали заступником бургомистра по фінансовій частині. Треба було людину, яку поважають, і, зрештою, німці не цікавилися життям насе-лення, населення само мусило організовувати якийсь порядок, якесь життя. Треба ж було якось жити. Звичайно, бургомистрат під наглядом німців організовувався, але він організо-вувався сам. Це була самодіяльність, це було самоуправління. Батько мій якийсь час був цим заступником бургомистра по фінансовій частині, що не означає, що він не був свяще-ником – він виконував свої обов'язки.

А потім німці почали арештовувати таких поважних людей у заручники. Як тільки знаменитий Кузнецов когось там убивав, то розстрілювали сотні людей. І коли прийшли арештовувати мого батька, то його якраз у той час не було вдома, а коли він повертався додому, то дівчата з церковного хору його перестріли і сказали: "Батьюшка, не йдіть додо-му, там німці чекають і хочуть арештувати". Батько мій поїхав у село Городець, а потім і нас вивіз. У мене ще менша сестра була, нас із мамою люди вивели з міста і ми поїхали в село Городець – це теж на Рівненщині, Володимирецький район. Ми жили там, а потім нам і з того села довелося втекти, і ми жили в селі Кричиліску. От зараз у мене опубліко-вана була в "Березолі" («Березіль», журнал, що виходить у Харкові. – Ред.) "Ноїв ковчег" – то то приблизно про ту зиму 1944 року, як ми жили в Кричиліску і як ми від німців хова-лися.

Нарешті, коли прийшли, як то кажуть у Західній Україні, другі совети, то перед ба-тьком просто поставили таке завдання: «Вам, батьюшка, люди повинні говорити правду, а ви мусите нам говорити, що нас цікавить». Батько мій дуже високо цинив свій сан і сказав: "Ні, я цього робити не буду. Коли я приймав священницький сан, я складав присягу, що тайну сповіді я можу відкрити тільки Богові, і то на Страшному суді." Йому сказали: "Ну, тоді ми вас посадимо – ви про своїх дітей подумайте". – "Ваша воля – садіть, а про моїх дітей Бог подбає." Його арештували якраз за кілька днів перед Івана Купала в 1946 році, я точно не пам'ятаю дати. Його судили по статті 54-1"а", дали йому 10 років. Відправили його в Тайшет, потім він був у Братську, в Анчарлазі. Він там відморозив був собі руки так, що йому мали обидві руки ампутувати, але один лікар сказав йому, щоб він не пого-джувався, бо його можна вилікувати. Він не погодився, і дійсно йому руки вилікували, а тоді його відправили на золоті копальні Колими, в Сусуман. Але там він організував най-кращий на Примор'ї хор політв'язнів – це в нас сімейне було. І власне це, мабуть, його і врятувало. Тому що начальству треба було і культурну роботу показувати. Його вивели з шахти. Бо він священником був, а священників треба було тримати тільки на найважчій ро-боті. Наприклад, був такий випадок. Його взяли санітаром у лікарні після того, як він там лежав. Побув він, а потім вони роздивилися: "Ах, как – это поп? Отправить его на лесопо-вал!"

Був у них такий випадок, як він розповідав, коли на кухні працювали «битовики» і щось вони такого там наварили, що отруївся весь табір. Тоді їх розігнали і почали шукати, кого ж поставити – з'ясувалося, що наша інтелігенція не вміє готувати, а мій батько ще від своєї мами навчився готувати. Крім того, він добре знав математику – то він собі сів пора-хував, скільки закладки має бути, скільки води треба, скільки всього. І він якийсь час пра-цював кухарем, але потім-знов схопилися: "Как это так – поп на кухне?" Він закінчив строк керівником хору, а потім там і залишився в Сусумані. Він звільнився на початку 1954 року, здається, так, бо я в кінці 1954

року звільнилася, то він залишився там і до 1969 року працював, заробив гроші. Причому мама з сестрою в 1955 р. до нього поїхали, там жили, і сестра моя там і залишилася. Вони наскладали грошей, батько заробив собі пенсію і в 1969 році вони приїхали на Україну, купили в Черкасах дім, і батько там жив. У Черкасах лишилася одна-єдина церква, і на неї було три священники, але він усе одно їздив у ту церкву, підміняв когось, знову ж таки керував хором. А коли під час «перестройки» почали відкривати нові церкви, то митрополит Філарет попросив його, щоб він в одному селі служив, у Михайлівці. Переїжджати туди було нічого – у них свій дім у Черкасах, то батько їздив туди, він і помер в автобусі від інфаркту саме коли їхав правити службу. Я точно знаю, коли це було – це було 15 вересня 1990 року. Я не була на його похороні через те, що тут, у Києві, якраз був Перший міжнародний фестиваль української поезії, і я з сином була тут. Коли ми повернулися додому, я застала телеграму, що помер батько, похорон сімнадцятого, а то вже було вісімнадцяте, коли ми повернулися. Він похований там біля церкви – священників завше ховають біля тої церкви, де вони служать. Він у тому селі Михайлівка похований.

Окрім того, я мушу сказати таке. Є таке село Золотолин – не знаю, який це район, це теж на Рівненщині, – там ще за Польщі був директором школи Антон Олійник – це наш родич. Його дружина і моя баба по батькові були двоюрідні сестри. У них було п'ятеро дітей, два сини й три доньки, то сини й донька пішли в УПА. Леонід і Василь загинули в одному бою. Я кілька років тому була в Рівному, виступала перед якоюсь аудиторією і розповідала, що наша сімейна легенда говорить, що коли Леонід побачив, що Василь убитий і він сам не вирветься, то він сам застрелився. А мені з залу хтось кричить: "То не легенда – то так і було!" А тьотю Валю спіймали вже десь у 1946 році і на 25 років засудили. І тоді всіх решту вивезли в Сибір – і дядька Антона, і його дружину, і двох наймолодших доньок. Потім вони повернулися і зараз, здається, в Хмельнику живуть, хто живий залишився.

Оце такий мій рід. Ага, ще що я мусила б сказати – про діда Павла Хомчука. Поляки йому спочатку не дали працювати вчителем. По-друге, його потім депортували. Він робив у Великих Загайцях, а це недалеко від радянського кордону. Його депортували, бо він був особа, *nierezadana na Wschodnich Kresach*. А коли прийшли німці, то його відправили в Бухенвальд, але він вийшов звідти живий. Він був дуже худий, астма в нього була, але він після того прожив ще 50 років і помер, коли йому було 96 років. Так що всіма владами, які в цьому столітті на Україні були, мої родичі були переслідувані.

А тепер я можу про себе починати?

В.В.Овсієнко: Так-так, будь ласка.

Г.Л.Гордасевич: Що зі мною трапилося. Я закінчила в 1950 році сьомий клас – і куди мені діватися, що мені робити?

В.В.Овсієнко: А де це Ви закінчили його?

Г.Л.Гордасевич: Ми жили в селі Городець – батька звідти арештували, а ми з мамою залишилися там жити. Мамі в церковному домі одну кімнатку дали. Правда, я тоді вже з ними не жила, тому що в Городці було 4 класи, я закінчила четвертий клас і треба було в п'ятий, то мама мене віддала в сусіднє село Кричильськ – те саме, де ми свого часу від німців ховалися. Я там жила в чужих людей на квартирі і закінчила сім класів. Це було в 1950 році.

І що далі мені робити? Я закінчила з похвальною грамотою, мені не треба було скласти вступних екзаменів, то мама каже: «Давай в Остріг у педучилище». Я приїхала в Остріг, здала документи, мені сказали: «Все, ви зараховані». Я ще поїхала до діда Павла – він тоді жив у себе в Горопаях. Місяців зо два я в них жила і приїхала я на навчання.

А в Острозі влітку арештували якихось студентів – чи там була якась організація студентська, чи її не було, того я не знаю. Я тих хлопців у вічі не бачила, бо я ж щойно вступила. Але там почали стежити й перевіряти документи. Я написала автобіографію і, звичайно, не написала, що в мене батько священник і що він зараз сидить, а написала, що я, Гордасевич Галина Леонідівна, народилася тоді-то, там-то, батька звать так, маму звать так, закінчила сьомий клас, і все. Вони зв'язалися з Володимирцем, з'ясували, що мій батько священник і що він засуджений.

Коли я вже тижнів два чи три провчилася і встигла себе показати – бо я завжди вчилася тільки на п'ятірки – мене викликав до себе директор училища і запитав мене, хто мій батько. Ну, що мені робити? Я тоді й кажу, що мій батько засуджений. "А чому ти не написала про це в своїй

автобіографії?" – "Боялася, що ви мене не приймете". – "Ну от, ба-чиш, якби ти написала, то ми б тебе, може, й прийняли б, а тепер тобі прийдеться забрати документи". Я сиджу така злякана й думаю: "Боже, що ж я буду робити тепер? Ну, вернуся я, там мама з молодшою сестрою перебиваються – дали їй шматочок землі, вона картоплю садить і на цьому живе." А він так на мене подивився й каже: "Ну, я питався вчителів – ти так добре вчишся. То добре – давай іди вчись, тільки будь обережна." Ну і все, на тому ця розмова закінчилась, і я собі вчусь.

Я собі вчусь, а за мною весь час ведеться стеження. Наприклад, підходить до мене одна дівчина, Ніла Ніколаєвич – вона вчилася на однім курсі зі мною і навіть в одній групі, бо в нас на першому курсі було 5 груп, – і раптом ні з того, ні з сього вона до мене підходить: "Галю, може, в тебе грошей немає? Давай я тобі позичу гроші". То другий раз зно-ву підходить: "Галю, ти часом не голодна? На тобі хліба." А я дійсно голодна була. А вона живе на квартирі і одного разу каже: "Слухай, переходь до мене на квартиру, будемо ра-зом жити – то ж краще, ніж у гуртожитку." Я переходжу на квартиру до неї. А потім, коли мене посадили, то з'ясувалося, що вона носила всі мої папери, і вони з них знімали копії.

Потім був у мене такий випадок. Ми з Нілою прожили місяців 2-3 на тій квартирі, а потім з'ясувалося, що нам не вигідно, що в гуртожитку все-таки краще, і ми обидві переходимо в гуртожиток. Усі їдуть на зимові канікули додому, а я не хотіла їхати додому – у мене з мамою були дуже складні стосунки... Мама в мене була дуже талановита людина, вона, мабуть, якби в неї склалася інакше доля, була б, як Олена Теліга – вона писала вірші, публікувалася, але так життя склалося, що вийшла вона за мого батька, жила по селах, полола город, доїла корову, і від того, мабуть, у неї був поганий характер, важкий, і особливо чомусь вона до мене не дуже добре ставилася. Тому мені не хотілося їхати до-дому. Я подумала, що я перебуваю тут одна. Та коли всі збираються і їдуть, то я в останню хвилину подумала: ну як – оце буде порожній гуртожиток і я тут одна буду? І я в той же момент збираюсь їду з усіма. А тут КГБ зразу вирішує: ага, значить, вона, видно, отримала якесь завдання і їде його виконувати. Вони були впевнені, що я зв'язана з бандерівцями.

Ми приїжджаємо на станцію Остріг і потім довго-довго чекаємо поїзда. А в мене не було грошей, щоб купити квиток до Антонівки, до якої мені треба було їхати, то я собі купила квиток до Рівного і думала, що там я вже як-небудь «зайцем» доїду.

І от ми сидимо на підлозі, бо там навіть лавок не було. Підходить до мене одна дівчина, з якою, в принципі, я навіть не знайома, а просто знаю, що вона вчиться на першому курсі – всі її знали, бо в неї не було правої кисті. Коли в дівчини немає правої кисті, то, звичайно, її всі знають. Вона підходить і раптом мене питає чомусь: "Галю, а ти куди їдеш?" Я дивлюся на неї і думаю собі так: якщо я скажу їй, що їду до Антонівки, а раптом біля мене сидить тут яка-небудь дівчина, яка бачила, що я брала квиток до Рівного, то во-на може запитати, чому ж я квиток до Рівного взяла. То я їй і кажу, що я їду до Рівного. І все, вона відійшла.

Приїжджаємо ми до Рівного, було так під вечір. Я думаю, що ж мені зараз робити – бо хтось же з дівчат бачив, що я брала квиток до Рівного, то спитають, чого ти не виходиш. Я думаю: я зараз вийду, а коли поїзд буде рушати, я сяду в другий вагон. А тоді між вагонами переходів не було. А якщо буде контроль, то я скажу, що квиток мій у подруги, яка сидить у другому вагоні, і як-небудь я там уже доїду. Це вже смеркається – був десь кінець січня. Тільки я сходжу з приступців – до мене підходить міліціонер і каже: "Что ты здесь делаешь?" Я кажу: «Я из Острога, из педучилища, на каникулы домой еду». – "А где ты живешь?" Я зразу починаю думати, що мені сказати. Сказати йому, що я живу в Город-ці – то він скаже: «Ану покажи квиток». А в мене квитка немає. А раптом повідомлять у педучилище – то мене виключать із педучилища за те, що я без квитка їжджу. Я йому ка-жу: "Я в Ровно живу". А в Рівному в нас була знайома, в якій ми зупинялися, коли батько в тюрмі сидів, а мама возила передачі. І я йому називаю точну рівненську адресу, ніяку не вигадану. А він: "Пойдем со мной – может, ты бандеровские листовки везешь?" І веде ме-не в кімнату міліції на вокзалі. Ну, я йду – що я маю робити? Не буду ж я тікати. Поїзд пішов, звичайно, але що ж мені робити?

Я прийшла в міліцію. У мене така дерев'яна валізочка. Там, в принципі, нічого нема, крім зміни білизни. Він глянув – і мене відпустили. Я вийшла й думаю, що ж мені тепер робити – наступний поїзд буде тільки через добу. Я йду до тої нашої знайомої. Я сама собі дивуюся, бо то

ми все-таки в 1946 році їздили, а то вже 1951 рік. І я серед ночі все-таки знайшла цю адресу, знайшла цю жінку, постукала до неї – я вже зараз не пам'ятаю, як її звали, але тоді пам'ятала, – і я їй кажу: "Ви мене пам'ятаєте? Я – Галина Гордасевич, ми у Вас зупинялися. От я їду додому на канікули і відстала від поїзда." Не стану ж я їй усе це розказувати.

Я в неї переночувала, вона мені дала грошей на квиток. Я пішла купила квиток, а си-діти в неї цілий день мені було незручно – ну що ж я буду сидіти цілий день у людини? Я взагалі була тоді дуже така аж дика, скромна. В усякому разі, я купила квиток, і в мене ще залишилося трошки грошей. І вперше в житті купила собі пачку вафель, ходила по місту, їла ті вафлі і була дуже щаслива. І бродила по місту туди-сюди. Я зараз собі уявляю, як за мною ходили по слідах – пам'ятаєте, як у "Семнадцяти мгноvenнях весни": "Нет ничего хуже, как иметь дело с непрофессионалами – никогда не знаешь, что они сделают." Вони були на 100% упевнені, що я маю з кимось у Рівному зустрітися чи передати щось, чи взяти щось – а я просто собі ходила і ходила, бо зима і сидіти не будеш.

Нарешті я ввечері сіла в поїзд – і це ще не кінець. Що вони за мною стежили – то то-чно. Щоправда, я про це забула, але про це мені нагадала кілька років тому одна моя по-друга. Я сіла в Рівному в поїзд. Поїзд іде через Костопіль. А в Костополі теж є педучилища. І в мій вагон, де я їду, сідають дівчата з педучилища. Серед них одна, з якою я разом вчилася колись у сьомому класі. І ми собі так сидимо, розмовляємо. Я навіть добре пам'ятаю, яку книжку читала: я читала книжку віршів Нікітіна, російського поета. До мене під-сідає якийсь молодий чоловік. Це мені Ніна нагадала, я про це геть забула була. Каже "Пам'ятаєш, як до тебе підсів якийсь молодий чоловік, він говорив дуже гарно українсь-кою мовою, навіть зі львівським акцентом. Почав заглядати, що ти за книжку читаєш, і сказав: «Навіщо ти читаєш російську книжку? Ми, українці, повинні читати українські книжки.» А ти йому сказала: «Ну, чому, російські теж треба читати». А потім він десь зник. Вийшов і пропав. То через півтора року, коли мене арештували, цих дівчат виклика-ли в КГБ і нагадували їм цей випадок. Тобто то теж була "подсадная утка". Може, вони думали, що я прийму його за того, хто повинен був мене зустріти, може, я йому передам щось, чи скажу щось, чи спитаю щось. Тим більше, раз він так зі львівським акцентом го-ворив, очевидно, це був саме такий провокатор. Через що я й кажу, що зараз я їх уже впізнаю відразу.

Ну, все, я побула на канікулах, повернулася до навчання. Я там закінчила перший курс, але на другий курс я перевелась таки в той Костопіль. Було кілька причин. По-перше, я була страшно закохана в одного четвертокурсника. Він закінчив училище, і я по-думала, що тепер я буду жити і ніколи його не побачу, буду ходити тими вулицями, де він ходив, а його немає – і я того не переживу. По-друге, я-таки страшенно голодувала. Я жи-ла виключно на стипендію, стипендія була 107 карбованців. Якщо в день купиш на карбо-ванець хліба, тим більше що в магазинах хліба не було, це треба було вистояти чергу і, може, купиш, а на базарі четвертушка домашнього хліба коштувала п'ять карбованців. Я вже не уявляла, що є люди, які щодня досита їдять. Я весь час була голодна. А в Костополі у мене жила баба, батькова мати, і жила його сестра, і я собі так подумала, що якщо я ко-ли-небудь до них зайду, то вони ж мене погодують. І я перевелася в Костопіль.

А в Костополі знову ж таки трапилась така історія. Там був такий молодий енергій-ний замдиректора по господарській частині, комендант. Він мене якось так дуже мило прийняв, поселив. І оскільки я була на другому курсі, а там жили всі дівчата першокурс-ниці, то він мене призначив старшою кімнати. А десь буквально тижнів через два з ним таке трапилося – казали про нього, що ніби він був зв'язаний із бандерівцями, його мали арештувати – він намагався отруїтися, його все-таки врятували. Одним словом, він зник, цей комендант.

Минає ще цілий рік, я собі вчусь, вчусь я добре, але хоч усі погоджуються, що вчусь я найкраще в групі, та мені підвищеної стипендії не дають (у нас у Костополі була підви-щена стипендія). Там Дідківська отримувала, ще одна дівчина отримувала підвищену сти-пендію. Всі знали, що тій просто директор оцінки натягує, тій завуч. А мені підвищену стипендію не давали. І потім ще. Я брала участь у самодіяльності. Я непогано співала, я добре декламувала. Але так: я в хорі співаю, співаю, співаю, потім хор їде в Рівне – мене в списках нема. Точнісінько таке мені Галя Менкуш розповідала, що і в неї таке було, що якийсь державний концерт, вона приходить, а її в

списках нема, перепустки на неї не ви-писано.

А потім трапилося таке. То було 13 березня 1952 року, в неділю. Я тоді жила вже не в гуртожитку, а з одною дівчиною, з якою сиділа разом за партою. В неї мати повісилася, а батько одружився і перейшов до своєї жінки, то вона залишилася одна. Така кімната з окремим виходом, і вона там одна жила. І вона каже: "Галю, переходь до мене жити, бу-деш платити мені половину." Вона платила 12 карбованців за квартиру, я їй шість карбо-ванців віддавала, і ми собі жили з нею. Ну, її КГБ не підсилало, це я точно знаю. Але од-ного разу, оце ж 13 березня... По-перше, я не пам'ятала тих дівчат, які до нас прийшли. Зараз я вже знаю, хто приходив, бо вона до мене підійшла, коли я оце зараз уже переїхала у Львів і виступала там на Вічі, і потім до мене підійшла одна літня жінка, сказала: "Галю, ти мене не впізнаєш?" Ну, я подивилася: старша жінка, хто його знає... "Я Ніна Сердичен-ко". І я собі тоді пригадала: Боже мій, то ж Ніна Сердиченко, це була донька завуча. І то вона зі своєю подругою прийшла до нас у неділю і кудись нас покликала. От куди, я зараз згадати не можу. Погода була погана, гуляти було нецікаво. Що вони таке сказали, що я з ними вийшла з дому, я того не пам'ятаю. Ми так собі вчотирьох ідемо вулицею, сміємося, розмовляємо, і раптом підходить така жінка років тридцяти і російською мовою, звертаю-чись до мене, каже: "Девушка, можно вас на минутку?" Я подумала, що це, мабуть, якась приїжджа, і хоче запитатися, як їй за якоюсь адресою потрапити, тільки я трохи здивува-лася, думаю, чого вона не нас усіх питає, а мене хоче запитати. Ну, добре. Дівчата так на кілька метрів відійшли, стоять, а вона мені каже: "Ви вчера были в магазине возле рынка?" Я кажу: "Была".

А то була така історія. Я зайшла в той магазин – я й зараз страшенно люблю солодке – дуже хотіла купити собі цукерок, навіть пам'ятаю зараз, яких, але черга дуже-дуже пово-лі просувалася. Я так стояла, стояла, стояла, і думаю: "Добре, ну, от куплю я зараз цуке-рок, завтра я як-небудь проживу не ївши, в понеділок нам повинні дати стипендію, але якщо в понеділок стипендії не дадуть, то це вже два дні та плюс вівторок... А стипендію після занять будуть видавати, то я три дні буду жити, абсолютно нічого не ївши?" Ні, я взяла себе в руки, повернулася, вийшла, не купили тих цукерок. Жінка каже: "Вы стояли в очереди за мной, вытащили у меня документы и паспорт – отдайте." Я, звичайно, страшно розгубилася, я не озираюся на тих дівчат, чи вони чують, бо то ж у педучилищі піде роз-мова. Кажу: "Я ничего у вас не брала." – "Нет, отдайте, а то я милиционера позову." І тут одразу підбігають два міліціонери: "Что случилось? Что произошло?" Вона: "Вот эта де-вушка вытащила у меня деньги и документы." Вони: "Вы брали? Отдайте." Я говорю: "Не брала я." – "Придется вам с нами пройти." Ну, я, звичайно, іду.

Знову ж таки, тоді я нічому не дивувалася, я вважала, що це просто помилка, але те-пер то я маю науку, зразу все починаю порівнювати. Неділя. Приходимо ми до відділення міліції, заходимо. Ну, хто там мав би бути в неділю? Черговий мав би бути. А там повно начальства. По-друге. Заходять дві жінки не закривавлені, не посинячені, не обідрані, ціл-ком нормальні жінки в супроводі якогось міліціонера – що там такого особливого? Ми заходимо – а все це начальство до нас, оточило нас: "Что случилось, что произошло?!" Ця жінка починає пояснювати: "Вот вы знаете, я вчера стояла в магазине вот там возле рынка, и когда подошла моя очередь, я в карман, а у меня денег нет, а мне сказали: "А вот за вами стояла такая беленькая девушка, она так стояла-стояла, а потом так резко повернулась и вышла". Розумієте, як стежили? "А сегодня я ее случайно встретила на улице." То вона мене в лице не бачила, я стояла за нею, їй сказали "беленькая девочка"... Ну, щоб сказали горбата чи якась руда, чи на одне око сліпа, а то "беленькая девочка" – і вона мене сього-дні впізнала. І ще вона каже: "Вы знаете, я ей могу эти деньги подарить, но мне паспорт нужен, потому что я в командировке здесь". А один із тих начальників питає: "А где у Вас эти деньги были?" – "В кармане". А в неї пальто без кишень. "А я вчера в другом пальто была." Вона у відрядження їде й бере з собою друге пальто! Вони починають мене вмовляти, щоб я віддала гроші. Я, звичайно, запевняю, що я не брала. Кажуть: "Ну что же – придется делать обыск." Зараз би я запитала, чи є в них санкція прокурора, але тоді ж я того нічого не знала і кажу: "Ну, хорошо, пошли." Думаю, хай подивляться – у мене взагалі вдома жодної копійки немає.

І от приходять зі мною двоє міліціонерів, я витягаю свій дерев'яний сундучок, відчи-няють. А

там у мене якісь щоденники мої, я вірші писала. Вони тільки глянули і сказали: "Э-э, это не наше дело – тут МГБ должно заниматься." Один залишається, другий виходить, через п'ять хвилин уже приходять емгебісти, ці міліціонери зникають. Мене забирають... Що вони мені відразу казали – цього я абсолютно не пам'ятаю, я добре пам'ятаю тільки, що потім цілу ніч я сиділа в МГБ в оточенні начальства. Я навіть намалювати б могла, хто як сидів. Вони мене вмовляли, щоб я призналася, що я проти совєцької власті. Ну, а я, звичайно, не ідіотка – що ж я буду говорити, що я проти совєцької власті? "Нет, вот у тебя отца арестовали, поэтому у тебя возникли настроения против советской влас-ти", і так далі, і т.д. Щось я, мабуть, підписувала – я не буду запевняти, що не лежать десь там в архівах якісь протоколи, в яких я признаюся, що я проти радянської влади. Тому що коли сидить десять мужчин кругом тебе, ти перелякана, розгублена і не знаєш, що робить-ся, і тобі 16 років, і потім тобі дають щось підписати, то, звичайно, ти підписуєш. Одним словом, мене тримали там до ранку.

А вранці мені принесли дуже смачний обід із ресторану – м'ясний бульйон, котлети з картопляним пюре, компот і навіть згорток цукерок. Розумієте, я собі так думаю, що їм було мене жаль. Чоловік, у якого я була дуже закохана – він через 33 роки мене побачив і сказав: "Боже мій, ти ж була маленька, худенька, з поганенькими кісками, без усякого на-тяку на бюст." Видно, навіть їм стало мене жаль – я так думаю, вони ці цукерки купили, тому що бачили: дитина. Та мене посадили на машину і відвезли в Рівне.

Привезли мене в Рівне, в обласне управління. Наскільки я розумію, тоді я ще не була арештована, санкції на мій арешт не було, тому що мене тримали три дні просто там в управлінні. Кричати на мене не кричали, бити мене не били, їсти мені носили зі свого ресторану, тільки спати мені доводилося на письмовому столі, а біля мене весь час сидів міліціонер чи емгебіст. Мене весь час умовляли, щоб я призналася, що я проти радянської влади. Ну, а я ніяк не признавалася.

На третій день мене повели до начальника управління, і якраз у цей час приїхав до нього перший секретар обкому. Наскільки я пам'ятаю, то був такий знаменитий Бегма. Вони зі мною ще таку «батьківську бесіду» провели, що от радянська влада дала мені можливість учитися, я повинна і так далі: "Ну, если ты что-нибудь узнаешь, ты сообщишь?" Я сказала: "Да, конечно, обязательно!" Одним словом, мене випустили. Мені дали гроші на дорогу, я повернулася в училище і ще два місяці вчилася.

В.В.Овсієнко: Так скільки Вас протримали?

Г.Л.Гордасевич: Три дні протримали. Тоді, наскільки я знаю, за кілька днів до того, як мене затримали, була викрита криївка, в якій була друкарня. Тоді загинув Ніл Хасевич. Наскільки я собі зараз устанавлюю, вони, очевидно, думали, що оскільки я вірші писала, в ліс ходила – я просто любила гуляти в лісі, – очевидно, вони думали, що я зв'язана з Нілом Хасевичем, що я щось пишу, що я звідти листівки отримую. Я собі думаю, що два роки за мною слідували-слідували, а чому саме тоді схопили – мабуть, думали, що я з Нілом Хасевичем зав'язана. У них не було абсолютно ніякої зачіпки, ніякого ні найменшого до-казу, та вони думали, що я злякаюся і викладусь. Коли я не виклалася, то вони вирішили мене випустили: або я побіжу в ліс, або на мене хтось вийде з'ясувати, що ж зі мною було і чого ж мене затримали. Бо то ж на вулиці було – всі бачили, і дівчата знають, то не було секретом. Вони мене випустили – думали, що вони мене все-таки спіймають.

20 травня мене вже арештували «за повним», як буває – серед ночі я сплю і чую: "Гордасевич, просыпайся – гости пришли!" Я відкриваю очі, дивлюся – прізвище того кагебі-ста Андрющенко було. Тоді вже мене взяли, привезли в Рівне і відправили у внутрішню тюрму. Уже було слідство.

Слідчого мого звали Микола Борисович Шустов – є знаменитий коньяк "Шустов", але я не знаю, чи він мав до нього відношення. Я мушу сказати, що він був доброю людиною – до мене, принаймні, – він одразу зрозумів, що все це "ерунда", але випустити мене вже не можна було, бо ж два роки на мене гроші трачені, вже на мене отаке досьє складе-но. І ще один випадок був – та ж сама Ніна, яка мене до себе на квартиру переманила була і яка була від КГБ до мене приставлена, вона починає зі мною вести такі розмови: от, мов-ляв, треба, щоб Україна була самостійна, незалежна і т.д. Я собі якось і не думала, чого це дівчина, яка зі Східної України,

починає бандерівцями цікавитись і незалежною Україною. Я з нею цілком погоджуюся, що так треба. І от вона мені на уроці пише записку: "Ну, Галю, доки ж у нас будуть російські розмови? Треба ж нам і зв'язок наводити." А я їй теж відписую: "Буде час – буде й зв'язок!" Вона приносить цю записку в МГБ – уявляєте, що там робиться? А я ж пишу просто здуру – ніякого зв'язку в мене не було.

Але був один випадок, про який я теж не пам'ятаю, чи вона теж писала, чи ні. Ми написали такі коротенькі, друкованими літерами листівочки, ішли вранці до школи і ті листівочки десь позатикали. Одну листівку міліціонер знайшов, відповідно передав, а по-тім зробили експертизу і з'ясували, що то моєю рукою написано. Так що те вже було. Так єдине, що слідчий мені міг зробити – що не 54-1"А", а 54-10, "антисоветская агитация".

А потім ще виявилось, що коли я приїхала в Костінополь, то там нас було "30 девочек и 1 мальчик" у групі. Той «мальчик» – то теж була дівчина, просто в неї прізвище було Мальчик. І всі "30 девочек" були комсомолки, одна я була не комсомолка.

В.В.Овсієнко: Вас не приймали чи Ви не хотіли?

Г.Л.Гордасевич: Я просто не подавала заяву, мені й не пропонували – не знаю, зрештою, чи я б погодилася, чи ні, але мені ніхто не пропонував, у всякому разі. Нашій керівничці групи зразу в МГБ сказали, що за мною треба слідкувати, а вона, відповідно, сказала всім дівчатам. Вони приходила і говорила так: "Зараз ми проведемо комсомольські збори". Я знала, що я мушу вийти – бо комсомольські збори будуть. А вона розпитувала дівчат, що вони помітили за мною, що я сказала. Наприклад, на суді в мене Таня Лосик виступала і дала таке свідчення, що коли ми вчили географію Індії, а там міста Бендер-Нах, Бендер-Шахпур, Бендер-Аббас, то я казала: «О, виявляється, що бандери і в Індії є». То це було зафіксовано. Потім начебто комусь я сказала, що коли б була самостійна Україна, то я була б міністром. Цього я абсолютно не пам'ятаю, коли я і кому таке сказала. Коли Славко Чорновіл ішов у Президенти, то я подумала, що скажу йому: «Ти мене хоч на один день признач міністром». Щоб це збулося. (Сміється).

Слідчий у мене був, кажу, добрий чоловік. І викликав він мене, звичайно, ввечері на допит – щонебудь ми поговоримо, і то схоже було на те, що він до мене залицявся. Ну, поговорить, ну напише протокол якийсь і каже: "Ну что, отправит тебя в камеру?" Я сиджу, гордо задерши ніс. "Ну, как хотите, но у меня же лучше – посидим у меня". А в нього ж дійсно таки радіо, потім навпроти там парк, а в парку музика грає, липи пахнуть і цвітуть, і ти сидиш не на підлозі. В тюрмі там була чистота – абсолютно ніяких блощиць, ніяких вошей, ніяких щурів, але й ніяких меблів. Спали, сиділи і їли – все на підлозі. Ну, а тут хоч посидиш. "Ну, посиди, послушай радио." Я собі сиджу, він собі щось там пише, якісь свої конспекти, може, зі свого політичного навчання, а я собі в нього сиджу.

Потім приходять його жінка, яка теж там працювала: "Коля, идем домой." Він каже: "Не могу, я занят – допрос веду." – "Ну, я посижу у тебя." – "Ты не можешь у меня сидеть, моя подследственная может отказаться отвечать при посторонних." – "Ничего, будет отвечать." І сідає. Він тоді мені задає якесь питання – і такими очима на мене дивиться! А я гордо кажу: "Я при посторонних отвечать не буду." Він каже: "Ну, вот видишь? Ну, возьми мой пистолет и иди". – "Зачем мне твой пистолет нужен!" Вона, по-моєму, ревнувала його до мене. Потім вона одного разу приносить і висипає йому цукерки. Вона пішла, а він ті цукерки віддав мені. Потім, я ще пам'ятаю, він мені булку був дав, і коли чергового викликав, то сказав йому: "Я ей булку дал, так вы у нее не отнимайте."

Але він мені зробити нічого не міг, окрім 54-10 – десять років. Тоді інших строків не було – тоді були 54-1"А" – повна катушка, 25 років, і 54-10 – "детский срок" 10 років. Пам'ятаю, сидить він, бідний, і треба йому щось знайти. Він каже: "Ну вот, смотри: как же ты говоришь, что ты не против советской власти? Вот у тебя стихотворение...". Я вже зараз того вірша не пам'ятаю, але там щось про весну, про те, що Горинь розлилася, немов безкрайне синє море і т.д., і закінчувався так: "Зазеленіла рунь у полі, а я, всміхаючись, іду назустріч невідомій долі". То він каже: "А какая у советских людей доля невідома? У советских людей доля відома – мы идем к коммунизму. Значит, ты сама сознаешься, что была против советской власти и не знала, что тебя ожидает." Я не знаю, чи він сам всерйоз вірив у те.

Потім був ще такий випадок. Я цього не пам'ятаю – мені про це розповіла одна жінка з

Гершовою. Вона хотіла про мене зробити телепередачу, а її чоловік – якесь високе начальство, то їй удалося виписати мою слідчу справу з Рівного, їй прислали. Правда, на руки їй не дали, вона там ходила в СБУ і разом з есбістом читала. А потім уже ми з нею розмовляли. То вона каже: "Пані Галю, знаєте, ми читали справу, там спочатку так спо-кійно-спокійно йде, а потім там є такий протокол чи вірші, що Ви чекали коханого біля калини, а він не прийшов – то Ви прикидаєтесь, що це шифровка, що Ви чекали зв'язкового в умовному місці. То ми подумали, що, може, Вас почали бити і Ви мусили признавати-ся?" Якщо я справді це сказала, то я просто хотіла надати собі значущості, що я сиджу не дарма, що так, я була зв'язковою, але я їм нічого не скажу. І, між іншим, можу похвалитися, тому що це те, чим можна хвалитися: до мого слідчого приходили інші слідчі і вели зі мною такі розмови, я їм доказувала, що незалежна Україна може бути, обов'язково буде, а вони сміялися. Я собі так уявляю зараз, що я в їхніх очах була як маленьке цуценятко. Його спеціально дратують і сміються з нього – ах, як воно огризається! Вони якось так до мене ставилися.

Нарешті 31 липня 1952 року мене судив обласний суд. Як належалося – 10 років. Ко-ли мені прочитали вирок, я сказала: "Спасибо." Суддя питає: "Вы поняли? Вам 10 лет да-ли." Я кажу: "Поняла, поняла, благодарю вас." Він зникновів дуже і сказав: "Ну, благода-рить нас не за что." І швиденько втік. Оце таке було. Між іншим, мій слідчий був на суді. Я замість того, щоб переживати, що ось мене судять і мені 10 років дають, сиділа й диви-лася скося на слідчого і раділа, що він прийшов – думаю: ага, значить, ти все-таки мною цікавишся.

Що б я хотіла сказати відразу, хоч то було пізніше... Коли мене звільнили – це було 24 грудня 1954 року, – я їхала в Рівне. Їхала я через Київ, і в Києві сиділа на вокзалі й че-кала, коли буде поїзд. І раптом чую: "Галю, це ти?" Я піднімаю голову – стоїть біля мене молода елегантно одягнена жінка й каже: "Галю, ти мене не впізнаєш?" А я маю жахливу пам'ять на обличчя, я не впізнаю нікого на світі, і Вас можу десь зустріти на вулиці й не впізнати, їй-Богу. Вона каже: "Я – Ліда." Коли вона сказала, що вона Ліда, я мимохить гля-нула на її праву кисть і бачу, що в неї протез уже – а до того в неї протеза не було. І вона каже: "Так-так, я та сама Ліда". Ми з нею трішки поговорили про щось. Виявлялося, вона їхала – я не знаю, як вона встигла за цей час, чи вона в педучилищі більше вже не вчилася, – бо вона їхала на роботу в Севастополь прокурором. Це та сама Ліда, яка підходила до мене в Острозі на станції і питала, куди я їду, а я їй сказала, що я їду до Рівного.

Що Вам ще розказати?

В.В.Овсієнко: А Ви про ув'язнення розкажіть.

Г.Л.Гордасевич: Про ув'язнення? Ви знаєте, про ув'язнення в 2 і 3 номерах журналу "Дзвін" у цьому році має бути моя автобіографічна повість, називається "Соло для дівочо-го голосу". Там я все дуже детально описала.

Я, в принципі, нічого страшного не бачила. Я зараз роблю книжку про жінок-політ'язнів – як там з них знущалися, як їм важко доводилося в таборах – то я нічого та-кого не бачила. Чому? По-перше, в радянські часи закони час від часу змінювалися. Були такі періоди, коли дванадцятилітніх дітей розстрілювали, а от у 1952 році, якщо ти непов-нолітня, то тебе не відправляли за межі України. І мене відправили в Чернігів. У Чернігові було два політичні табори – у самому місті (він і зараз там є, тільки там жінки-битовички сидять), який був для чоловіків-інвалідів, а за Черніговом, де зараз фабрика гумово-технічних виробів, був табір для жінок-інвалідів. Там були, окрім того, жінки з малими дітьми, до року. І там зібрали нас кілька десятків дівчаток, яким ще немає 18 років. Пів-року ми там були.

Там я застала смерть Сталіна. Дуже добре пам'ятаю. Я вчилася грати на баяні. Сиджу я в клубі з керівничкою і вчуся. У нас була хороша керівничка хору, але не було кому ако-мпанувати, ніхто не вмів грати. І тут приходять якась жінка й каже: "Прекращайте играть – Сталин заболел". Ця Ольга Матвійвна замахала на неї руками: "Перестаньте, что вы го-ворите!" Таким зляканим тоном вона це сказала, а та каже: "Да, только что по радио пере-дали, что Сталин заболел." І пам'ятаю, як його ховали. Ми якраз у нічну зміну працювали, то нас стягували з постелі, примушували всіх стояти, і ми всі стояли. Плакати ніхто не плакав, але й радіти ніхто не радів – дуже боялися, щоб не донесли.

Потім була беріївська амністія. За тою беріївською амністією випустили практично всіх "урок", і

в Одесі зупинилася швейна фабрика, бо там працювали самі злодійки. А та швейна фабрика виготовляла білизну для солдатів, так що це було стратегічне виробництво. І тоді нас, 100 дівчат (нам уже по 18 років виповнилося), і жінок, у яких дітей забрали, якихось хворих, яких підлікували, - нас 100 чоловік привезли в Одесу. Привезли в Одесу нас 29 квітня, і треба було перед 1 Травня прибрати територію. То відібрали нас кількох, до кожної приставили солдата з автоматом, щоб попідмітали і позагірбили «запретку». Звичайно, перед тим з солдатами провели відповідну роботу: "Товарищи, здесь сидели преступники, но зто сидели наши советские воры, а сейчас к нам везут тех, которые уби-вали солдат, так что вы должны быть высоко бдительными!" Ну, і я там загірбаю грабля-ми, а хлопець стоїть - мені 18 і йому 18. Він не може витерпіти, щоб не заговорити. І він мене питає: "Слушай, сколько ты наших солдат убила?" А я на нього глянула й кажу: "Ты будешь двадцать третий." А він так жажнувся: "Ну-ну, ты поосторожнее!"

Але треба сказати, що дуже скоро нас начальство дуже полюбило і говорило: Гос-поди, да мы же с вами отдыхаем! Да вы же люди!" До нас в Одесі дуже добре ставилися. І коли місяців через три цих злодіжок знову пересажали - бо то ж були професійні злодійки, - а нас забирали, то начальство плакало, що нас забирають. І нас повезли-повезли - состав, у якому я була, опинився в Куйбишеві. Далі я вже відбувала в Куйбишеві. Приїхали ми туди десь у вересні 1953 року. Там ми працювали на заводі будівельних деталей. То було неважко, а головне - що це було поруч із зоною, так що нам не треба було кудись далеко йти - пропускають через ворота і все. А потім у 1954 році... Робота там, звичайно, була вже важка. Нас тримали на важкій роботі. Наприклад, коли привозили баржі з цементом на Волзі, то нас возили розвантажувати ці баржі - дев'ять годин, мішок 50 кг на плечі - і тягаш. То, звичайно, важко було. Через багато років я працювала редактором в управлінні по пресі, редагувала інструкції з техніки безпеки, то я собі це кожен раз згадувала, коли читала такий пункт: "Подросткам и женщинам запрещается поднимать тяжести весом более 20 кг". Думаю: отак, а я 50 кг носила. А потім 1954 рік. Були два Укази, за якими знімалася одна третина строку, якщо до-бре поводишся, а малоліткам дві третини строку. Це проводився судовий розгляд, адмініс-трація табору подавала на перегляд, що, мовляв, людина добре працює, "она осознала, она наша". І мені зняли 3 роки і 8 місяців. У мене залишалося кілька місяців. І от що цікаво. Коли мене перший раз судили, я ж не плакала, я подякувала тому судді, потім мене завели в такий боксик, там солдати сидять і чекають, поки буде машина, а машини немає. А хлопці молоді, їм цікаво. І я чую, що вони між собою кажуть: "Ну, ты спроси". - "Нет, ты спроси!" І от вони через двері починають зі мною розмовляти: "Вот, нужно было тебе про-тив советской власти?" Я відповідаю: "Так, я за самостійну Україну." - "А теперь отправят тебя на Чукотку!" - "Ничего, от Чукотки до Аляски недалеко!" І я не плакала. А тоді мені зняли 8 років... Підождіть - скільки це років?.. Одним словом, 2/3 мені зняли, залишалося мені всього кілька місяців відсидіти. А начальник табору до мене там добре ставився, йо-му, видно, жаль мене стало. І він подав мене ще раз на пересуд, щоб мені з тієї решти ще раз зняли одну третину. Але прокурор сказав, що він вважає, що не можна двічі одні й ті ж Укази застосовувати. Мов, "честь ей и хвала, что она хорошо работает, что она так перевоспиталась, но я считаю, что она все-таки должна отсидеть". То як я потім плакала! Мені вже залишалося кілька місяців - а я так ридала, так ридала! Я вже знала, що це таке. Спочатку я собі не уявляла всього того, а тоді вже знала. Одним словом, мене відпустили 24 грудня 1954 року. Але мені не було куди діватися, тому що батько мій уже звільнився й залишився там, мама з сестрою збиралися їхати до нього. Причому мама, поки мене судили і поки я сиділа, переїхала з того Дібровця в Глухів, бо там у неї були далекі родичі. Вона туди переїхала і нікому не говорила, що в неї є дочка, яка сидить у тюрмі. І мені вона написала, що ти в жодному разі не приїжджай сюди, якщо звільнишся. В.В.Овсієнко: А все-таки ви листувалися, так?

Г.Л.Гордасевич: Так, ми листувалися. Батькові моєму можна було тільки два листи на рік писати, а мені в той час обмеження такого не було. Ну, мені нікуди було діватися. А тут трапилося так, що буквально останній день я працюю в нічну зміну, а там десь прорвав газ. Мене поставили в тому місці стерегти, щоб, не дай Боже, поки приїдуть ремонтники, там ніхто сірника не запалив. Але перш ніж ремонтники, туди примчався заступник директора цього заводу. Завод був вільний, він не входив до системи Гулагу - ми там просто працювали. Він зі мною розговорився і з'ясувалося, що він єврей зі Львова. І коли він дізнався, що я вже завтра звільняюся і мені нікуди діватися, він сказав (українською мовою зі мною заговорив): "Слухай, то

залишайся тут, я тебе влаштую в гуртожиток, тут є такі ро-боти - мотористом (між іншим, я вмiла мотористом працювати), і будеш працювати." І коли мене викликають у спецчастину і питають, куди мені виписувати направлення і куди я поїду, я кажу: "Я нікуди не поеду, я остаюсь здесь." - "А тебе здесь нельзя." - "А почему нельзя?" Бо наші звільнилися і залишалися на цьому ж заводі працювати. "А у них не та-кая стаття, как у тебя." - "Ну, в таком случае мне нужно ехать на Кольїму к отцу." - "А туда тебе тоже нельзя." - "А почему? У моего отца 54-1 "а" и он там." - "Ну, он там сидел, он там и остался, а тебе туда ехать нельзя." З'ясувалося, що мені нікуди їхати. Я тоді була все-таки досить наївна й думала, що якщо я приїду в Рівне і прийду в міську раду та скажу, що от я добросовісно відсиділа і мені ніде дітися, то мене кудись влаштують на роботу, деь мене поселять. А коли я при-йшла, то мені сказали: "А зачем ты нам нужна? Ты что - жила когда-нибудь в Ровно? Ты где родилась - в Кременце? Ну и езжай себе в Кременец." А що мені їхати в Крем'янець, коли я там узагалі ніколи не була? "А где ты жила - в Городец? Ну и езжай в Городец!" А що мені їхати в Городец, якщо там, знову ж таки, нічого немає? Куди і до кого я в той Городец приїду? Я зрештою з Рівного приїхала в Костопіль до батькової матері. Кілька днів я там по-жила, а як тільки свята минули, я пішла в оргнабір, завербувалася і приїхала в Донбас. Отаким чином я потрапила на Донбас.

Ну, а далі що? А далі... Знаєте що, далі я не буду поки що розповідати. Хоча там бу-ли такі моменти, коли я збрала свої вірші... А, може, я все-таки розкажу, як я зі Славком Чорноволом познайомилася.

В.В.Овсієнко: То так, то так. Потім - які впродовж усього життя у Вас були дочи-ніння зі владою. І Ви багатьох людей знали. Зокрема, я знаю, що Ви листувалися з Чорно-волом, коли він сидів у Мордовії, - це теж цікавий момент. То, будь ласка, продовжуймо розмову. Г.Л.Гордасевич: Як трапилось? По-перше, коли я приїхала на Донеччину, то, ма-буть, якимось чином я викликала до себе увагу КГБ. То вже було не МГБ, а КГБ. Між ін-шим, у цій книжці, що я пишу (не пишу, а укладаю), я бачу, що люди часто помиляються і пишуть "МГБ", коли його ще не було, а було НКВД, або пишуть "КГБ", коли ще було МГБ і так далі. Я вирішила, що я не буду цього виправляти - як люди пам'ятають, хай так і бу-де. Бо це особисті спогади людей, це ж не підручник. Коли я приїхала на Донеччину, то працювала я різноробочою на будівництві, жила в гуртожитку і пішла я в вечірню школу. Пішла в 9 клас - думала, що закінчу 9-10 класи і поступлю в університет на фізичний факультет. Письменником я не збиралася стати в жо-дному разі. В.В.Овсієнко: Це в нас який рік?

Г.Л.Гордасевич: Це 1955 рік, у січні 1955 року я приїхала туди. Але ж у мене пас-порт виданий "на оснований справки об освобождении", мене ніхто з таким паспортом в університет не прийме. Я пишу заяву в Верховну Раду України з проханням зняти з мене судимість. І отримала я листа, що судимість, виявляється, з мене знята ще раніше Верхов-ним Судом. Я беру цю довідку і йду в паспортний стіл, щоб мені поміняти паспорт, а мені кажуть, що мені ще потрібна метрика. А метрику мою забрали, коли мене арештовували. Я тоді пишу лист у Рівне в Управління КГБ з проханням повернути мені мої документи і отримую від них лист, що мої документи будуть переслані в Сталіно (тоді ще місто нази-валося Сталіно, а не Донецьк), в Сталінське КГБ, і мене тоді повідомлять. Там, власне, не було, що повідомляти - що буде переслано в Сталінське КГБ. Я тоді йду в КГБ. Там така кімнатка, телефон, і треба дзвонити, там ніякого чергово-го в очі не бачиш, треба тому черговому дзвонити по телефону. Я дзвоню. Мене питають: "Какое у Вас дело?" Я кажу: "Вам должньї переслать мои документьї из Ровно." - "А Вы что, там работали?" -"Нет, я там сидела". І тоді таке довге-довге розгублене мовчання в слухавці, а потім мені сказали: "Когда мы получим, мы вам сообщим. Идите." Потім мене повідомили, і я отримала новий паспорт, у якому вже не було написано "на оснований справки об освобождении". Зі мною час від часу зустрічдалі. Я, звичайно, їм відповідала, що я не проти радянської влади, у мене все нормально, я Г щаслива, що маю можливість учитися. Я дуже фізикою цікавилася і дуже хотіла бути вченим-фізиком, а письменником я абсолютно не планувала стати. А потім трапилось так. Я жила в Донецьку, працювала в друкарні, а мій син був у дитячому садку цілодобово, оскільки в друкарні була позмінна робота. Це було біля так званої експериментальної школи (№5 у Донецьку. - В.О.), на якій художник Григорій Си-ниця зі своєю бригадою робив мозаїчні панно. І коли я з Богданом проходила мимо, Бог-данові цікаво, що ж це таке, і він попросився подивитися. Ми з ним підійшли

ближче і розмовляємо. А я з ним завжди розмовляла тільки українською. Від самого його народження розмовляла українською, і виходило так, що він цілий тиждень у садку російською розмовляє, і коли я його в суботу забираю, то він іще говорить російською. Я це слухаю, а потім кажу: "Ну, добре, а тепер повтори мені це українською". Він мені говорив українською. І в неділю до вечора він уже цілком говорив тільки українською. А в понеділок я його знову відводила в садок. Отаке було. Одним словом, ми з ним стоїмо, щось я йому пояснюю, як це робиться. А тоді хтось із художників теж українською мовою запитав мене: "А Ви звідки приїхали?" Хто це спитав, я не пам'ятаю. Я кажу: "Нізвідки, ми тут живемо." - "А що ж Ви українською мовою розмовляєте?" - "Мої батьки зі мною розмовляли українською мовою, і я зі своєю дитиною розмовляю українською." Таким чином я познайомилася - це був Григорій Синиця, була Алла Горська, був Віктор Зарецький, був ще якийсь чоловік і якась жінка, але я їх чомусь абсолютно не пам'ятаю. І Надійка Світлична.

В.В.Овсієнко: То це ж який рік був уже?

Г.Л.Гордасевич: Це був 1965 рік, це було десь так літо 1965 року. Таким чином я з ними познайомилася, і найбільше чомусь ми з Надійкою подружилися. Надійці дуже мій син сподобався. У мене є її листи того часу, то вона не стільки до мене писала, скільки до мого сина, хоч йому чотири роки було. В.В.Овсієнко: А якого року син?

Г.Л.Гордасевич: 1961-го, йому 4 роки тоді було. Я добре пам'ятаю, по-перше, що ми з ними разом ходили в філармонію - був якийсь концерт української музики. Це я добре пам'ятаю, що ми були разом, бо я тоді звернула увагу, що в Аллі Горської дуже попечені руки - це ж цемент. Коли я проходила і там біля них сиділа, вони були в робочому, і руки в цементі - то там не помітно, а коли ми прийшли в філармонію, вона більш-менш одяг-нена і руки помиті, то я бачу, що вони в неї такі потріскані-потріскані. У мене є вірш, при-свячений Аллі Горській - то там якраз про це є.

Потім вони були в мене на дні народження 31 березня 1966 року. Це я точно пам'ятаю, бо в мене якраз уже мала виходити книжка, і вони мені розповідали, що проходять біля кожної книгарні, обов'язково заходять і питають, чи є книжка Галини Гордасевич "Веселки на тротуарах".

А зі Славком мене познайомила Надійка Світлична, і це було - я точно пам'ятаю да-ту - 13 грудня 1965 року. Я отримала телеграму від Володимира Підпалого - він був редактором книжки, - щоб я приїхала для роботи з редактором. Я приїжджаю - от не пам'ятаю: мабуть, у мене був робочий телефон Надійки, що я приїхала і зразу їй подзвонила... Я в них ночувала, між іншим, нації...

В.В.Овсієнко: Уманській?

Г.Л.Гордасевич: Так, оцей маленький будиночок, Оксани Мешко. В.В.Овсієнко: Оксани Мешко? То це на Верболозній, 16.

Г.Л.Гордасевич: Так, Верболозна, 16. Бо Надійка ж тоді з її сином Олесем Сергієнком була одружена, так що я в них ночувала, це я пам'ятаю. Одним словом, я найперше - розлітаюся, Надійну розшукую і хвалюся: "Надійко, у мене виходить книжка!" Вона каже: "Слухай, у мене є хороший знайомий, він працює в газеті "Друг читача" - ходімо, я зараз вас познайомлю і він дасть анонс." Ми приходимо - а це Славко Чорновіл, - і він каже: "Ой, дівчата, як вчасно ви прийшли! Щойно мені дзвонив Євген Сверстюк - у нього день народження сьогодні, він збирається прийти сюди. Ми збиралися піти собі і десь там ви-пити по скляночці вина. Підете з нами?" Надійка каже, що підемо, а я тим більше - чому б не піти, мені то все цікаво. алися ці «товариші» - як живеш, чи не проти радянської влади і такдалі. Я, звичайно, їм відповідала, що я не проти радянської влади, у мене все нормально, я

Г щаслива, що маю можливість учитися. Я дуже фізикою цікавилася і дуже хотіла бути вченим-фізиком, а письменником я абсолютно не планувала стати. А потім трапилося так. Я жила в Донецьку, працювала в друкарні, а мій син був у дитячому садку цілодобово, оскільки в друкарні була позмінна робота. Це було біля так званої експериментальної школи (№5 у Донецьку. - В.О.), на якій художник Григорій Синиця зі своєю бригадою робив мозаїчні панно. І коли я з Богданом проходила мимо, Богданові цікаво, що ж це таке, і він попросився подивитися. Ми з ним підійшли ближче і розмовляємо. А я з ним завжди розмовляла тільки українською. Від самого його народження розмовляла українською, і виходило так, що він цілий тиждень у садку російською розмовляє, і коли я його в суботу забираю, то він іще говорить російською. Я це слухаю, а потім кажу: "Ну, добре, а тепер повтори мені це українською". Він мені говорив українською. І в неділю

до вечора він уже цілком говорив тільки українською. А в понеділок я його знову відводила в садок. Отаке було. Одним словом, ми з ним стоїмо, щось я йому пояснюю, як це робиться. А тоді хтось із художників теж українською мовою запитав мене: "А Ви звідки приїхали?" Хто це спитав, я не пам'ятаю. Я кажу: "Ні звідки, ми тут живемо." - "А що ж Ви українською мовою розмовляєте?" - "Мої батьки зі мною розмовляли українською мовою, і я зі своєю дитиною розмовляю українською." Таким чином я познайомилася - це був Григорій Синиця, була Алла Горська, був Віктор Зарецький, був ще якийсь чоловік і якась жінка, але я їх чомусь абсолютно не пам'ятаю. І Надійка Світлична.

В.В.Овсієнко: То це ж який рік був уже?

Г.Л.Гордасевич: Це був 1965 рік, це було десь так літо 1965 року. Таким чином я з ними познайомилася, і найбільше чомусь ми з Надійкою подружилися. Надійці дуже мій син сподобався. У мене є її листи того часу, то вона не стільки до мене писала, скільки до мого сина, хоч йому чотири роки було. В.В.Овсієнко: А якого року син?

Г.Л.Гордасевич: 1961-го, йому 4 роки тоді було. Я добре пам'ятаю, по-перше, що ми з ними разом ходили в філармонію - був якийсь концерт української музики. Це я добре пам'ятаю, що ми були разом, бо я тоді звернула увагу, що в Аллі Горської дуже попечені руки - це ж цемент. Коли я проходила і там біля них сиділа, вони були в робочому, і руки в цементі - то там не помітно, а коли ми прийшли в філармонію, вона більш-менш одяг-нена і руки помиті, то я бачу, що вони в неї такі потріскані-потріскані. У мене є вірш, при-свячений Аллі Горській - то там якраз про це є.

Потім вони були в мене на дні народження 31 березня 1966 року. Це я точно пам'ятаю, бо в мене якраз уже мала виходити книжка, і вони мені розповідали, що проходять біля кожної книгарні, обов'язково заходять і питають, чи є книжка Галини Гордасевич "Веселки на тротуарах".

А зі Славком мене познайомила Надійка Світлична, і це було - я точно пам'ятаю да-ту - 13 грудня 1965 року. Я отримала телеграму від Володимира Підпалого - він був редактором книжки, - щоб я приїхала для роботи з редактором. Я приїжджаю - от не пам'ятаю: мабуть, у мене був робочий телефон Надійки, що я приїхала і зразу їй подзвонила... Я в них ночувала, між іншим, нації...

В.В.Овсієнко: Уманській?

Г.Л.Гордасевич: Так, оцей маленький будиночок, Оксани Мешко. В.В.Овсієнко: Оксани Мешко?

То це на Верболозній, 16. У Г.Л.Гордасевич: Так, Верболозна, 16. Бо Надійка ж тоді з її сином Олесем Сергієнком була одружена, так що я в них ночувала, це я пам'ятаю. Одним словом, я найперше - розлітаюся, Надійку розшукую і хвалюся: "Надійко, у мене виходить книжка!" Вона каже: "Слухай, у мене є хороший знайомий, він працює в газеті "Друг читача" - ходімо, я зараз вас познайомлю і він дасть анонс." Ми приходимо - а це Славко Чорновіл, - і він каже: "Ой, дівчата, як вчасно ви прийшли! Щойно мені дзвонив Євген Сверстюк - у нього день народження сьогодні, він збирається прийти сюди. Ми збиралися піти собі і десь там ви-пити по скляночці вина. Підете з нами?" Надійка каже, що підемо, а я тим більше - чому б не піти, мені то все цікаво. Прийшов Євген, прийшов з Іваном. А я поняття не мала, хто такий Чорновіл. Хто такий Сверстюк, я вже знала, бо я вже почала ходити в літературне об'єднання... Справа в тому - це, мабуть, треба було сказати, - що у вересні 1963 року я випадково зайшла в літературне об'єднання "Обрій" - це в Донецьку, при газеті "Комсомолец Донбасса". Керував цим об'єднанням такий Йосип Курлак. Там був Василь Стус, але Василь Стус якраз у тому році поступив в аспірантуру. Та коли приїжджав додому, то він обов'язково приходив туди. Там був Василь Захарченко, там був Володя Міщенко, там був Льоня Талалай. Там була велика група і росіян, і українців. Звідти вийшло багато письменників. Мені там дуже цікаво стало, і потім мене як прорвало - у мене почали писатися вірші. Наприклад, за три роки в тюрмі я жодного вірша не склала, а то в мене мало не кожен день вірш з'являється! Я почала туди ходити. Там робили літературні сторінки в молодіжній газеті, мене там друкували, по радіо передачі робили, потім від обкому комсомолу ми їздили виступати - і я таки зрозуміла, що я таки мушу бути письменником, що це моє покликання, а не фізика.

Мене якось дуже швидко поставили в план "Радянського письменника". Був такий випадок, що в Донецьк приїхав Борислав Степанюк, він тоді був заступником головного редактора. Я якраз зайшла в Спілку письменників, а вони там були всі підвипивши: "О, Галю, заходь! Бориславе, знайомся - тут наша молода талановита..." І так далі. Він сказав: "А Ви нам свій рукопис прислали?" - "Та ні, я ще не думала про те, щоб видавати книжку." - "Ну що Ви! Негайно

присилайте рукопис!" Мені поет Віктор Соколов допоміг скласти рукопис, ми послали, і мене поза планом видали - через півроку в мене вийшла книж-ка. В.В.Овсієнко: Це якого року?

Г.Л.Гордасевич: То було в 1965 році - я їм послала рукопис, а сама поїхала в Моск-ву поступати в Літературний інститут на заочне відділення. Коли я через місяць поверну-лася, то вже мала рецензію Григорія Донця, дуже хорошу - що то так талановито, що тре-ба видавати, - і мала листа, щоб я негайно доопрацьовувала і знову висилала. А доопра-цьовувати я не вміла - просто в мене вже були нові вірші, я вставила нові вірші, прислала, і вже в грудні я приїхала в Київ для роботи з редактором.

А коли я почала ходити в літоб'єднання, то почала ходити і в бібліотеку, брати всі українські газети й журнали. Я дуже уважно читала, які там вірші, які там оповідання, які там статті. Хто такий Євген Сверстюк, я знала, тому що він друкувався, по-моєму, в молод-діжній "Комсомолці" - "Молода Україна" вона називалася чи якимось так. В.В.Овсієнко: "Молодь України"?

Г.Л.Гордасевич: "Молодь України" - він там друкувався. Одним словом, хто такий Сверстюк, я вже знала. Він прийшов не один, він прийшов з дуже красивим чорноокиим хлопцем. Ми познайомилися - він сказав: "Іван", я сказала "Галина". А потім я Надійку відвела й запитала: "Надійко, а хто такий Іван?" Вона каже: "Дзюба". А хто такий Дзюба, я теж уже знала, бо він теж друкувався.

І от ми йдемо. Я дуже добре пам'ятаю, що та редакція була десь біля жовтого корпу-су університету, тому що ми йдемо вниз отак по проспекту Шевченка - ідемо і сміємося, нам так весело, так чогось регочемо. Хтось із хлопців каже: "О! Уже нас сфотографували!" А до мене не доходить, хто нас сфотографував і хто нас має фотографувати. Вони всі смі-ються - і я сміюся. Якраз відкрився дегустаційний зал "Закарпатська троянда", такий під-вал. От ми зайшли туди, сіли на таких бочечках. Але хлопці були голодні - а там дегуста-ційний зал, не було ніяких закусок, там тільки вино для дегустації. То хтось із хлопців збігав, узяв цілий клунок пиріжків смажених. Ми собі пили вино, їли і дуже сміялися, ду-же нам чомусь весело було. А біля нас крутився швейцар, такий з сивими вусами. А ми ж українською говоримо, а він: "Українською говоріть! Оце, хлопці, коли я в громадянську служив у Котовського..." - починає щось там розповідати, а тут його покликали, він віді-йшов. А хлопці кажуть: "Цікаво, а він у Держинського не служив?"

Оце таке в мене було знайомство. Зі Славком у мене зразу дружні стосунки встано-вилися. Я йому дала свою адресу, дала свій робочий телефон. Я тоді працювала вже... Ні-ні, я не могла дати робочий телефон, бо тоді я ще не працювала в управлінні преси - я тоді ще працювала в друкарні. Одним словом, десь через місяців два я якимось чином дізнаю-ся, що Чорновіл маєприїхати в Донецьк і він питається мене, чи можна в мене переночу-вати, то я кажу, що, звичайно, можна. Він приїжджає. Потім - то разів два було чи три, я не пам'ятаю, за яким разом то було, що він мені сказав, щоб я збрала хлопців, яким, як я вважаю, можна щось сказати. Я подзвонила Василю Захарченку, подзвонила Володі Мі-щенку. Володя Міщенко прийшов, а Захарченко сказав, що він хворий, і не прийшов. А Чорновіл приїхав і привіз працю Івана Дзюби "Інтернаціоналізм чи русифікація?" Він від-дав її Володі, і про це КГБ таки ніколи не дізналося. Цього Володю Міщенка не судили, але йому двічі влаштовували громадянські суди за місцем роботи і з роботи звільняли, але цього випадку йому ніколи не згадували. Тоді, звичайно, КГБ мною дуже зацікавилася, дуже вони мене вмовляли і дуже пере-конували, як мені буде добре, якщо я буду з ними співпрацювати. Я навіть можу сказати, що щоб показати мені, яка в мене буде цікава робота, вони мене послали були в Польщу, де, начебто, на мене мали вийти якісь... Ніби існує якийсь зв'язок Париж - Донецьк через Польщу, і от мене там мають підключити...

Я їздила в Польщу і через те попала в страшно дурну ситуацію. Мене послали з гру-пою туристів-шахтарів. Ну, добре, ідемо. А я весь час там озираюся, хто ж на мене пови-нен вийти. Уже ми завтра маємо їхати. Так під вечір я сиджу в кав'ярні в фойє, ми п'ємо каву з Остапом Лабським - є у Варшаві такий український поет, я з ним познайомила-ся. Раптом дивлюся -стоять якихось два молоді чоловіки у таких коричневих костюмах і так на мене пильно дивляться і між собою перемовляються. Ну, думаю, мабуть, це вони і є. Коли той Лабський пішов, я так повільно йду і чую, що за мною хтось іде, доганяє мене. Я зупинилася, а він каже: "чому пані так поспішає?" А я кажу, що дуже додому далеко. Я польською розмовляю вільно. І ми собі з ним розговорилися, він з'ясовує, що я ніколи не була в нічному ресторані і запрошує мене в нічний ресторан. А я ж собі думаю, що це ж, мабуть, агент, який на мене вийшов, і погоджуюся. А він мені каже: "Тільки,

знаєте, я маю колегу - то, може, Ви якусь би свою подругу привели?" А тут іде Валя з нашої групи. Я кажу: "Валю, тут мої знайомі запрошують нас у нічний ресторан."

Ми сідаємо до них у машину, вони нас везуть. Коли вони вивезли нас у ліс за Варша-ву, я трохи злякалася - думаю: чорт його знає, що буде. Але вони сказали, що спочатку повезуть нас у той ресторан, де Гомулка і все їхнє начальство буває. Але коли ми приїхали туди (це був березень), з'ясувалося, що танців там немає і нічого цікавого нема. Ми там повечеряли, повернулися назад у Варшаву. Потім ми ще пішли в ресторан, туди, де танцювали. Над ранок вони відвезли нас додому, ми обмінялися адресами. Валька мала "бал-деж", казала: "Боже мой, да разве сравнить с зтими нашими шахтерами? Он же на проща-ние ручку мне поцеловал!"

Але ніяких зв'язків мені не передали, з тим я й повернулася. Коли в мене знову була зустріч, я сказала, що ніхто на мене не виходив. - "Они решили, что сами справятся, они не хотят нам зти связи передавать." Але коли мене почали... Ну, спочатку я таки дійсно не розібралася... Розумієте, Василю, мені здавалося, що проти радянської влади - це було тільки на Заході, це тільки УПА, мені в голову не приходило, що зараз, у 1965 році, якийсь Славко Чорновіл, який родом із Чернігівщини... В.В.Овсієнко: Черкащини.

Г.Л.Гордасевич: ...з Черкащини, що Надійка Світлична, яка взагалі родом з Луган-щини - що вони можуть бути проти радянської влади! Я, з одного боку, була вже вчена і була дещо насторожена, але, з другого боку, коли нарешті до мене це дійшло, коли я зро-зуміла, хто вони такі і що думають, то якщо я спочатку з КГБ розмовляла так, що "ну вот, если я узнаю, если что-то будет такое, я конечно и безусловно", то потім - то вже був десь 1969 рік - я їм сказала: "Нет, ничего я вам говорить не буду, потому что за зтими людьми правда." Ви собі не уявляєте, як вони на мене з'їлися! Зараз я сама собі дивуюся, чому це Алла Горська загинула, а не я. Як вони мені погрожували! "Смотрите, мало ли что может случиться!" їх страшно то зайло, тому що я їх десь років чотири за ніс водила, я їм нічого, в принципі... Ну, так, приїжджав Славко Чорновіл, ночував у мене - то вони й самі знали, що він ночував у мене: "А о чем вы с ним разговаривали?" - "Мы разговаривали на лите-ратурные темы, и все - я ему читала свои стихи, могу показать". У мене й зараз є цей за-писник, де рукою Славка написані всякі поправки. "Ну, я читала ему свои стихи, он мне говорил, что хорошее и что плохое. Антисоветских разговоров унас никаких не было." Про те, що мені ще Надійка дала читати працю Дзюби, коли я в них ночувала на Верболо-зній, - того я не сказала. І про те, що Чорновіл давав Володі Міщенку цю працю, я теж не сказала, і вони цього не знали.

А десь уже в 1968 чи 1969 році, коли я їм сказала, щоб вони від мене відчепилися, нічого я їм говорити не буду, то вони мені дуже погрожували. Тоді я взяла якісь свої вір-ші, які я вважала, що вони варті того, щоб залишитися, переписала, віддала Аллі Горській і сказала: "Алла, якби зі мною щось трапилося, то нехай ці вірші будуть у Вас." Але, бачи-те, вийшло зовсім навпаки - трапилося з Аллою Горською. Коли Аллу Горську ховали, мені Надійка дала телеграму, але ту телеграму мені доставили... Власне, мені син привіз її на роботу о першій годині в той день, коли Аллу ховали.

В.В.Овсієнко: її 7 грудня 1970 року ховали.

Г.Л.Гордасевич: Я не пам'ятаю. Я тільки добре пам'ятаю, що якраз десь опівдні пе-рерва - і раптом відчиняються двері, заходить мій син на роботу до мене (я тоді вже в управленні преси працювала). Я трохи перелякалася, кажу: "Чого ти приїхав?" Він каже: "Мамо, тобі телеграма." Я читаю цю телеграму - вона в мене десь є - "Загинула Алла Гор-ська, похорон такого-то числа (цифри не пам'ятаю) о 16-й годині". А то був той день, три-надцять година, тобто я ніяк не могла приїхати.

Зі Славком ми листувалися. Навіть коли він уже з Києва у Львів перебрався, ми, зда-ється, листувалися. У нас було таке жартівливе листування. Він мене називав своєю любя-скою. То було так. Коли він у мене ночував, сидимо ми собі з ним, п'ємо - я не пам'ятаю, може й вино пили, може, чай пили. Він каже: "Галю, знаєш, а ти гарна дівчина, мабуть я тебе візьму в свої любаски." А я кажу: "Ой, Славко, та я завжди готова." Він симпатичний хлопець був, такий веселий, мені з ним чомусь дуже легко було і дуже я себе вільно з ним почувала. А він каже: "Ні, знаєш що, я ще подумаю."

Він поїхав. І буквально через тиждень мій день народження, 1966-й рік. Я отримую телеграму:

"Связи выщающимся событием переводитесь кандидатом в члены. Черновол". У мене ця телеграма теж є. Таке було в нас листування, таке собі більше жартівливе. А потім воно обірвалося, я не знала, правду кажучи... З Надійкою я листувалася до її арешту, причому останнім часом я писала їй на Головпошту "до запитання". І мені лист повернув-ся "за невострєбованиєм". Про те, що вона арештована, я не знала.

В.В.Овсієнко: 18 травня 1972 року вона була заарештована.

Г.Л.Гордасевич: Я все це маю в своїй книжці, але я цифри теж не запам'ятовую. Одним словом, ні про те, що Олесь Сергієнко був арештований, я нічого не знала, ні про те, що Чорновіл був арештований, мені ніхто нічого не писав. Може, люди думали, що я якось знаю, але я того нічого не знала і навіть що Надійку арештували, я теж не знала. По-тім уже я знала, коли вже Чорновола третій раз посадили, то я вже знала, що він сидить.

Був кінець 70-х років, коли я познайомилася з одним таким чоловіком, він і зараз живе, звуть його Ярослав Гомза. Знаєте?

В.В.Овсієнко: Не тільки чув таке прізвище, а й знаю його.

Г.Л.Гордасевич: То розумна, порядна людина, то чесна людина, йому я вірю абсо-лютно. А, наприклад, того, кого були вибрали заступником Лук'яненка в УРП, - то то про-вокатор був.

В.В.Овсієнко: Гребенюк Григорій?

Г.Л.Гордасевич: Гребенюк. То провокатор.

В.В.Овсієнко: Цікаво Левко Лук'яненко про нього казав. Тоді вже, коли ми сиділи на Уралі, він згадував Гребенюка, що знав його раніше. Він був близький до Олекси Тихо-го.

Г.Л.Гордасевич: Він був свідком у Олекси Тихого.

В.В.Овсієнко: Левко каже: от його не посадили, а нехай би посидів. Так Левко ска-зав.

Г.Л.Гордасевич: Його не посадили, тому що він був... Розумієте, він почав мені ні з того, ні з сього... Я з ним не була знайома, і раптом отримую листи від незнайомої люди-ни. І листи такі, що якщо КГБ їх перехопить, то за них цілком можна посадити. Я собі читала ці листи і думала, чи це дурень, чи це провокатор, який спеціально таке пише. Я йому пишу, що, пробачте, я не хотіла б таких листів отримувати, а він мені знову пише, що от бажаю Вам щастя, якщо тільки українцям може бути на цьому світі щастя, щось таке. Розумієте, такий лист.

В.В.Овсієнко: З таким фальшивим патосом...

Г.Л.Гордасевич: Так. так. Так от, я познайомилася з тим Гомзою і ми з ним подру-жилися, він мені симпатичніш був. Якось розговорилися про Чорновола. Я кажу, що я б йому писала, якби знала куди. А він каже: "А в мене є адреса Чорновола." Він дав мені адресу Чорновола - це вже Славко сидів свій третій строк, - і я написала йому листа в Якутію, отримала від нього, то ми вже з ним листувалися. То було з початку 80-х років і вже до самого його визволення. В.В.Овсієнко: Хіба в Мордовію Ви не писали йому листів?

Г.Л.Гордасевич: Ні, в Мордовію я не писала листів. Я йому писала, по-моєму, тіль-ки вже в **якутський** табір. То десь із 80-го року. У мене всі його листи є. Якраз учора Ми-хайлина Коцюбинська до мене підійшла і попросила, якщо в мене є його листи, то щоб я їй дала чи **ксерокси**, чи машинописні копії, бо вона збирає це. Я всі ці листи зберігаю, так що маю. Ну, ми, щоправда, з ним не дуже... Він мені написав, що не зможе часто писати, бо йому можна тільки **два** листи на місяць писати, а я йому написала, що, голубчику, ти не задавайся, бо моєму батькові можна було два на рік, так що два на місяць - то ще не таке страшне. А потім я йому писала обов'язково з повідомленням про вручення, то він писав на ньому: «Вітаю з Новим роком!», «Вітаю з днем народження!». Воно доходило. Хоча кілька повідомлень у мене є, де розписані...